

Mannheim Károly egy Hegel fordítását olvastuk, a pesti egyetem akkori pár bölcelethallgatói Alexander Bernát szemináriumában s lázasan Hegel-szövegek, Hegel-interpretációk után vetettük magunkat, magyarul csak a jó öreg Schwegler, ez a még múlt század negyvenes éveiből kelt, sokkal később lefordított bölcelettörténet adott úgy, ahogy teljesebb képet Hegelről. Hegel fordulatainak, terminológiájának olyan vaskorszakbeli visszaadásával azonban, ami a megértés egész magas tornáit igényelte. A helyzet Hegelnek a magyar olvasóhoz való közelebbvitelét illetően azóta se változott, jólehet azóta úgy az üzemmé lett bölcelet-népszerűsítés, mint a világban egyre-másra jelentkező új hegelianusok időszívévé tették Hegelt. Az új hegelianusok híre eljutott hozzánk is s a bölcelet-népszerűsítők is el-eldarálták párszor értelmetlenné lett Hegel lemezeiket, Hegelből azóta se fordítottak s a magyar nyelvű Hegel-értelmezés színvonala sem emelkedett. Hegel a magyar olvasó számára a szó komoly értelmében ma is megközelíthetetlen. Kollár Ferenc könyve után ezért nyultunk érdeklődéssel — s tegyük hozzá — tettük le családás nélkül. A könyv bármily kicsi, kitűnően oldotta meg a feladatát. Közvetlen, könnyű s minden könnyűsége ellenére röviden és magvasan a konkrét, elérhető és érthető, a sajátmaga bölceleti fejlődésébe állított, korából értelmezett, legújabb kori s ma feltámasztott Hegelt adja. Aki ismeri a rejtvényeket, ahogy filozófusokat bemutatnak írások, értékelheti csak Kollár teljesítményét. Jó Hegel-értéséből következik, hogy minden kialakult fordítói hagyomány nélkül úgy Hegel (frazeológiájának, mint Hegel egy-egy hosszabb-rövidebb passzusának magyar visszaadásában vonzó és hibátlan. Teljesítményében azonban a lényeg: képessége és jó módszere, amellyel Hegel fejlődését, kora hatását Hegelre, bölceletét, módszerét, a hegeli rendszert s ezen belül Hegel logikáját, természet- és szellembölceletét bemutatja. A könyvben csupán a hegelianizmus mai szerepét szerettük volna teljesebben, ép Hegelnek a szervezett regresz-szió ideológusai között való széles szerepvivése miatt, bár Kollár ezekre is helyes értelemben, de röviden, utal. (G. G.)

FÖLDES LÁSZLÓ: A FEJLŐDÉS UGRÁSSZERŰSÉGE A SZERVES VILÁGBAN (Kronos kiadás, Budapest, 1937)

Az alig huszonnyolc éves korában elhunyt Földes László élete utolsó pillanataiban korrigálta azt a figyelemreméltó tanulmányt, melyet értékes emlék gyanánt hagyott reánk. A szerves fejlődés ugrásszerűségének közelebbi természetébe igyekszik bevilágítani, az élettani tudományágakat elemezni s ha a természet és társadalom élete közt lehet és szabad összefüggést keresni, Földes világos okfejtése élesen világít bele ebbe az izgató összefüggésbe.

A fejlődés gondolatának hívei eddig sem kételkedtek abban, hogy az objektív valóság fejlettebb típusai annak kezdetlegesebb típusaiból keletkeztek. Ámde a megismerhető tények nem bizonyítják feltétlenül ezt a feltevést. „Ismereteink csak annyit mondanak, hogy a szerves világ fejlettebb típusai keletkeznek annak kezdetlegesebb típusaiból.“ Lehet-e ezt a következtetési fonalat tovább vinni? Lehet-e feltételezni, hogy a szerves világ is az objektív valóság fejlettebb típusának tekinthető a kezdetleges típusu szervetlen világgal szemben? Fokozatosak-e vagy ugrásszerűek a folyamatok, láttak-e valaha életet keletkezni s ha igen, életből keletkezett-e az új élet? *Hegel—Wissenschaft der Logik* — így látja: valahányszor a fokozatos alakulás megszakad, a fejlődés folyamán ugrás keletkezik, melynek következményeként az egyik jelenség helyébe másik jelenség lép, olyan mely eddig is megvolt, de preformált létezésében még nem vettük észre. Mit szól a ténykutató biológia e feltevésekhez?

Lamarck — a *Philosophie Zoologique*ban — a környezet tényezőivel igyekszik a fajok fejlődését magyarázni. A körülmények változásai a szükségletek változását idézik elő. A szükséglet teremti meg a szervet. Lamarck tehát a mozgásból vezeti le az aránylag stabilisat, az aránylag nem stabilis állapotból s a fejlődésben egy és ugyanazon minőség fokozatos kialakulását látja s egy olyan fejlődési folyamatot vázol elénk, mely mereven elhatárolva három lépcsőfokot mutat, ugymint: 1. a növényvilágot vagyis a külső környezet közvetítődését; 2. az alacsonyabbrendű állatvilágot, vagyis a külső környezet kiváltó hatása folytán mozgásba hozott belső környezetet, melynél a külső környezetnek már csak az a szerep jut, hogy mozgásba hozza a belsőt; végül 3. a magasabbrendű állatvilágot, vagyis a többé-kevésbé önállósult belső környezetet, melyben a külső környezet már szinte nem is jut szerephez, hanem a belső környezet csaknem autonóm, vagyis jobban mondva csaknem önmagát mozgásba hozó erejénél fogva jut mozgásba.

A Lamarckkal harcban álló *Cuvier* „fixista“ álláspontra helyezkedik, elutasítja a fejlődés gondolatát s a szervezetet a maga morfológiai lezártóságában igyekszik megragadni.

A fejlődés gondolata mégis előretör s Lamarck kezén az oksági törvény mindinkább általánosul, méginkább megszabadul egyoldalúságától. „Világos, hogy az egész földfelület és a különböző pontjain elhelyezkedő anyagok különféle körülményeket hoznak létre a természetben, melyek mindenütt megfelelnek a különböző állati formáknak és részeknek.“ Eszerint tehát a szervetlen anyag determinálná az állati formákat, a szerves világot.

Az az elgondolás, hogy a szükséglet teremti meg a szervet, már *Diderot*nál is megvan: „Az organizáció határozza meg a funkciókat és a szükségleteket, néha a szükségletek visszahatnak az organizációra és ez a befolyás néha odáig jut, hogy szerveket hoz létre, sőt azokat át is alakítja“. A preexistens csírákkal is foglalkozik *Diderot*, de nem hiszi, hogy ezeknek közül lenne az élőlényekhez, nem hiszi, mert ez ellenkezik a tapasztalással és az ésszel, ellenkezik a tapasztalással, mert nem lehetne a csírákat a petékben megtalálni s ellenkezik az ésszel is, mely arra tanít bennünket, hogy az anyag oszthatósága a természetben határolt, ha az értelem számára nem is az. „Az ész elutasítja egy oly elefánt fogalmát, mely már az atomban meg van formálva és ugyancsak ebben az atomban egy másik teljesen megformált elefánt fogalmát is és így tovább a végtelenségig.“

A külső környezet és az élő szervezet dialektikus egymásba fonódása világít a fejlődés menetére s ez vezet a darwinizmus álláspontjáig. A szelekciós elv csak kvantitatív elgondolás, mely magában véve csak arra adhat magyarázatot, hogy a létért való küzdelem mennyiben segíti elő bizonyos minőségű organizmusok elszaporodását más minőségű organizmusok hátrányára vagy megfordítva. Darwin tisztában volt ezzel s ő ki is kelt azok ellen, akik tanítását elferdítve azt hirdették, hogy a fajok keletkezése kizárólag a természetes kiválasztódás eredménye. „Nagy az állandó elferdítés iránti hajlandóság hatalma, de a tudomány története mutatja, hogy szerencsére ez a hatalom nem hosszú életű.“ Amde ezen elvont hatalom mellett van egy konkrét hatalom is, mely alól Darwin sem tudott menekülni s ez a szociológiai törvény alkalmazása a szerves világra. „Darwin maga is hangsúlyozza — írja *Földes* — hogy a Malthus-féle népesedési törvényt alkalmazza a szerves világra, tehát egy szociológiai törvényt, mely távolról sem egyetemes érvényű, hanem csak a polgári társadalom népesedési törvénye.“ Ez a törvény ép' ugy nem lehet egyetemes érvényű, mint a fordítottja. Az erők kiválasztódása és az el-

kalmazkodók kiválasztódása lehet természeti törvény, a társadalmi fejlődést a *szellemileg erősek* és a nem alkalmazkodók szokták elősegíteni.

Földes László nem akart szociológiát írni, szigorú logikával ragaszkodik az élettani kutatások vázolásához s ha mégis kihangsúlyozza, hogy a nagy gondolkodók elméletei hogyan függtek össze a korukbeli társadalmi fejlődéssel, ezzel csak dialektikussá, életszerűvé teszi a munkáját, mert az élet mindent átfogó egységében a természeti és társadalmi törvények nem véletlenül kerülnek viszonylatba egymással. „Darvin az ipari kapitalizmus szabadversenyének *bellum omnium contra omnes*-ét vetítette bele a szerves világba. *Roux* az organizmus belseje felé irányítja figyelmét, mely tudománya varázsvesszejének hatására a gazdaságilag erősebb individuumok szabadversenyt kirekesztő kizárólagos uralmán nyugvó monopolkapitalizmus törvényeinek engedelmeskedik.“ Hogy ezek az összefüggések mennyire fontosak, azt legjobban a belőlük folyó helyes vagy helytelen következtetések mutatják. August *Weismann* tovább viszi Darwin tanításait és így jut arra a konklúzióra, hogy a létért való küzdelem s az ennek nyomán bekövetkező hierarhizálódás magukban a csirasejtekben folyik le, „tehát még a csirasejtek is társadalmi-gazdasági rendünk törvényeit vetítik elének“. A mindenkori társadalmi rend, akár a kinyilatkoztatásban, akár a természeti törvényekben, megkeresi a maga támasztát. S az előbbi nem mindig ingatagabb álláspont, mint az utóbbi. Sőt megtévesztőbb, ha „tudományos“ érvek támasztják alá a társadalom maradi állapotát. De a rosszul megfogalmazott tudományos érvekkel szemben nincs jobb orvosság, mint jól megfogalmazott érveket sorakoztatni, melyek eloszlatják a homályt. *Huxley*ből idézi Földes László: „Az emberiségnek joga van az elérhető legjobb génekhez, éppugy, mint az elérhető legjobb környezethez.“ S jogosan teszi hozzá, hogy ez csak abban a társadalomban válhat teljes értelemben valósággá, melyben minden egyesnek szabad fejlődése az összesség szabad fejlődésének feltétele.

Légyen a fejlődés lassu vagy ugrásszerű, a biológiai törvényszerűség kezdetleges stádiumából egy magasabb lépcsőfokon álló szociológiai kválitásrendbe kell, hogy átcsapjon, tehát olyan stádiumba, melyben a természeti törvények pozitív irányban segítik elő a társadalmi fejlődést.

Földes László poszthumusz könyve meglepően világos okfejtésével közelebb hozta ezt az ideális helyzetet. (K. G.)

TÁTRA. A MAGYAR ÉLET ÉS IRODALOM SZLOVENSZKÓI SZEMLEJE.

Szerkesztő: Tamás Mihály. Kosice-Kassa

Ez év januárjában indult meg *Kassán* egy új, havi folyóirat, a magyar élet és irodalom szlovenszkói és ruszinszkói szemléje, a *Tátra*, hogy közös kulturfrontba tömörítve más-más ideológiájú íróinkat a vele egy időben létrejött Tátra Könyv-, Lapkiadó és Könyvkereskedelmi Részvénytársasággal egyetemben megtegye az első, erőteljesebb lépéseket az irodalom megszervezéséhez Szlovenszkon.

Ha végiglapozzuk a *Tátra* eddig megjelent számain, kiderül, hogy kitűzött céljai érdekében máris valósítja meg terveit. A szerény terjedelmű füzetek hasábjain lassan kezdenek megjelenni a különböző ideológiájú írók írásai, mintegy igazolásul *Tamás Mihály* szerkesztő programadó szavaira: „Nem fogjuk nézni, hogy honnét ered a hang, de nézni fogjuk, hogy milyen szándékká formálódnak e hang rezgései. Ez a szándék pedig csak egy lehet: az egy-sorsba zárt magyarság magyar kulturájának őrzése, megtartása és fejlesztése.“ — Arról, hogy ez a folyamat intenzívebb hatással lesz-e a szlovenszkói magyar irodalomra, lesz-e egyéb eredménye is, mint „az erők összefogása“ (ha ugyan ez is teljes mértékben sikerül!) még nem alkothatunk véleményt magunknak.